

Книжовен преглед

ПРОЛЕГОМЕНИ КЪМ ПОЛСКИЯ ПРЕВОД НА „ВЪЗВИШЕНИЕ“

Pytlak, Magdalena. Od tłumaczkki. W: Ruskow, M. *Wzniesienie*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2017, s. 7–8.

Краткото предисловие „От преводачката“, съпътстващо полското издание на романа на Милен Русков от 2017 г. заслужава обстойно внимание. То съдържа всички белези на многозначителен жест, защото задава изходни положения за полагането на творбата в чуждия културен контекст, но и поставя нови въпроси за нейната рецепция – и в чужбина, и в България.

Бележките следват и фразата, и стила на „Информация за текста“, дадена от самия автор. С това те моментално указват върху ролята на преводача далеч не само като интерпретатор и медиатор, а като конструктор на спояващите елементи между две уж близки, а по традиция и същество сериозно отличаващи се литератури. Още повече че в оригинала споменатата „Информация за текста“ е поместена след въвеждащия фрагмент от „Любословие“ именно като бележка на автора. В полската версия е обратно: най-напред фигурира авторската бележка, изведена до ранг на малък предговор и преведена като „От автора“. Следва „От преводачката“, а след нея – заглавието „Възвишение“, последвано от „Извинение за неблагоприятност описания“. Ето и превод на текста на Магдалена Питлак:

От преводачката

За да не бъде заподозряна в изневяра към духа на епохата, преводачката пояснява следното:

Подобно на предишните си две книги, за целите на своята литературна вселена Милен Русков измисля нов език. Този език е смесица от котелски диалект, от езика на възрожденската писменост (описана по-горе [т.е. в „Информация за текста“]), от думи, почерпани из речници от XIX в., както и от собственото езиково възображение и огромно чувство за хумор. Това, следователно, е език-игра едновременно с традицията и съвремението. За жалост (естествено, само в този контекст), полската литературна традиция е толкова дълга, че и днес с успех можем да четем творби от XVII в. без помощта на речници. Евентуална стилизация на текста с оглед на старополския език можеше да се окаже най-добрата преводаческа стратегия, ако тази идея не беше вече приложена от Хенрик Сенкевич. Напъхването на сенкевичевски език в устите на героите, според мен, би довело до своеобразен анахронизъм. От друга страна, избор на конкретен диалект би създал лъжливо усещане за локална ограниченост на описваните събития. Оставаше ми, следователно, да се опитам да пресъздам атмосферата без излишни (както ми се струва) утежнявания на текста, например чрез изменен правопис. Споменатата атмосфера е вложена в самото заглавие на романа, което е дословен превод на оригиналното „Възвишение“ на Русков, съдържащо в себе си колкото възвишеност, толкова и приземеност.

Тъй като сюжетът на романа е изграден върху историческо събитие (нападението на Арабаконак), по-голямата част от персонажите

(с изключение на главните герои) са действителни личности. На желаещите да се запознаят по-отблизо с фактите препоръчвам „Лексикон на българската традиция“ под редакцията на Гражина Шват-Гълъбова, „България“ на Тадеуш Чекалски и „История на България“ на Тадеуш Вашилевски. В края на книгата са поместени бележки, даващи основна информация за най-важните лица и свързаните с тях събития.

Какво казва Магдалена Питлак на своите (не само полски) читатели?

На първо място, „Възвишение“ на Русков изисква ако не предговор (заради издателската стратегия, например), то поне коментар от преводача – неангажираща, но достатъчно изпъкваща декларация за особения статус на романа като особено литературно явление.

От друга страна, чрез вписването на поясненията в стилистиката на самия писател Питлак автоматично проблематизира безспорността на авторския продукт в неговия преводен (експортен) вариант. Езиково-стилистичната, а и идейната специфика на текста изисква Русковата недосегаемост като автор на *полското* „Възвишение“ да бъде поне частично споделена с преводача, при това далеч не само като ехо от теоретичната постановка за превода като творчески акт. Излагайки своите съображения и опасения от скритите рискове за превода, М. Питлак честно поема и отговорността за успешността на своята стратегия, осланяща се на „пресъздаване на атмосферата“, което покрай всичко друго означава и грижа за смислеността на книгата от полските читатели.

На трето място, бележките на М. Питлак са много повече от въвеждане в преводаческата ѝ лаборатория. С пределна яснота те извеждат литературоведска позиция, предопределяща и интерпретаторския ракурс във „Възвишение“, и евентуалното критическо обговаряне на романа в полска среда. Така – в противовес на българските реакции за книгата като езиков експеримент, възраждане на езика на Възраждането и под. –

полската българистка настоява върху игровия елемент и в сюжета, и в самия език на романа. За приемането на Русковите „правила на играта“ М. Питлак загатва и чрез жеста да подпише бележките си като дадени „от преводачката“, вместо да използва форма в мъжки род, днес налагана далеч по-силно в Полша, отколкото в България.

На четвърто място, Питлак знаково се отказва от всякакви полемики за принципна непреводимост на творбата, които се нароиха около нейната поява у нас, концентрирайки се върху оптималната адекватност на стиловите похвати. От нейна гледна точка въпросът за архаизацията и езиковите каламбури – и това е особено важно за четящите романа през българската призма на сакралното минало – не може да бъде адекватно разрешен чрез изнамиране на *темпорални еквиваленти* (достатъчно отдалечени във времето образци на полската реч), поради което и се изказва в полза на *функционални еквиваленти*, които в името на художественото пресъздаване в полска среда потискат дори диалектната обогатеност в оригинала. Без съмнение, този избор програмно лишава превода от словесни ухания на стародавност, но в по-дълбока перспектива го запазва от риска да бъде претенциозно полонизиран.

Дотук Магдалена Питлак не само се презастрахова от евентуален неуспешен ход с превода на „Възвишение“, но и подсказва една дълбоко премислена стратегия, която може да послужи и на следващи преводачи на романа в чужбина. В същото време е интересно да се отбележи нейното асоцииране на симулираната *стародавност* в изказа с историческите романи на Сенкевич и оттам – отказът ѝ да прехвърли лингвистичната игра още по-назад във времето, напр. към Хенрик Жевуски от средата на XIX в., Ян Хризостом Пасек през XVII или Миколай Рей през XVI в. Наред с популярните представи за старополска реч, които налага Сенкевич, навярно тъкмо фабулиращата мощ на нобелиста е извикала и мислената съпоставка с „Възвишение“ на Русков, и отказа от прилагане на сходна страте-

гия за състаряване. От текста на Магдалена Питлак прозира грижа най-вече за актуалното възприемане на романа, което неминуемо предполага търсене на достъпност и популярност на всички нива на издателския процес. Наред с историческите справки в края на книгата, обаче, насочването към три справочника в голяма степен кодифицира авторитетното знание за България (впрочем, днес разколебано заради множество претендиращи за достоверност и научност публикации), а с това подчертава две много ценни перспективи в полската версия на романа – на историческата (а не само езикова) игра, както и на елитарното четене, възприемащо българските

артефакти отвъд рефлекса за развлекателност.

Историческите справки в края на книгата са 27 на брой и служат като незадължителни пояснения върху оригиналния контекст. Заедно с анахроничната снимка на корицата, представяща дейци на Илинденско-преображенското въстание, те подсилват позицията на полското „Възвишение“ като екзотично потапяне в историята, от една страна, и художествена *игра* на историчност, от друга.

КАМЕН РИКЕВ

Университет

„Мария Кюри-Склодовска“ – Люблин

✉ rikev@umcs.pl